

پیشگیری رشدمدار از جرم

(مجموعه مقالات)

مولفان
آلن فرانس
راس هامل

مترجمان
دکتر باقر شایان
(استاد دانشگاه شهید بهشتی)

مهدی مقیمی
(عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی)

عنوان و نام پدیدآور : پیشگیری رشد مدار از جرم (مجموعه مقالات) / مولفان:
 آلن فرانس، راس هامل: مترجمان: باقر شاملو، مهدی مقیمی
 مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۳۶۸ ص.
 فروست : علوم اجتماعی: ۷۴۷
 شابک : 978-964-511-546-1
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 عنوان دیگر : پیشگیری رشد مدار از جرم
 موضوع : جرم شناسی -- روانشناسی رشد -- کنگره ها
 موضوع : جرم و جنایت -- جنبه های جامعه شناختی -- کنگره ها
 موضوع : بزه کاری نوجوانان -- کنگره ها
 موضوع : جرم و جنایت -- پیشگیری -- کنگره ها
 شناسه افزوده : فرانس، آلن، گردآورنده France, Alan
 شناسه افزوده : هامل، راس، گردآورنده Homel, Ross
 شناسه افزوده : شاملو، باقر، ۱۳۳۹ - مترجم
 شناسه افزوده : مقیمی، مهدی، ۱۳۶۰ - مترجم
 رده بندی : HV ۶۱۵۰/س۸۰۰
 رده بندی دیوید : ۳۶۳
 شماره کتاب شناسی : ۳۶۳۰۳۱

۷۴۷

نشر میزان

پیشگیری رشد مدار از جرم

آلن فرانس، راس هامل

مترجمان: دکتر باقر شاملو - مهدی مقیمی

چاپ اول: بهار ۱۳۹۳

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۵۴۶-۱

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاوسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۲۹۱۳۱

فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰

واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتوح و فرصت، پلاک ۱۰۲، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱

پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

پیش‌گفتار مؤلفان ۷

پیش‌گفتار مترجمان ۱۵

بخش اول: درک روش‌های ورود به جرم و خروج از آن

آلن فرانز رابین هامل

فصل ۱: روش‌های دسترسی اجتماعی و روش‌های رشد: به‌کارگیری ساختار اجتماعی و عقاید جوانان در روش‌های ورود به جرم و خروج از آن ۳۰

آلین فرانس رابین هامل

فصل ۲: استفاده از رویکردهای رشدی برای درک و پیشگیری از رفتارهای ضداجتماعی ۵۰

ژانتای لارنس

فصل ۳: به‌کارگیری بافت‌های اجتماعی در تحلیل‌های رشدمدار پیشگیری از جرم ۷۵

ژاکلین جی گودنو

فصل ۴: عوامل خطر و روش‌های ورود به جرم و خروج از آن: گمراه‌کننده، دارای تعبیر اشتباه یا موهوم؟ از استعاره‌ای زایشی تا اسطوره‌ای حرفه‌ای ۹۲

کای هار

فصل ۶: محرومیت‌های اجتماعی، گذارهای جوانی و حرفه‌های مجرمانه پس از اکتش اساسی به خطر ۱۱۲

رابرت مک دونالد

فصل ۷: چه عواملی اثرات شدید فشار اقتصادی و اجتماعی بر جرم را تعدیل می‌کند؟ ۱۳۵

فصل ۸: تکرار بزه‌دیدگی جنسی در میان نمونه‌ای از بزه‌کاران: پیشنهادهایی برای روش‌ها و پیشگیری ۱۵۰

پاول مازرول، مارگوت لگوس، النا میکسکی و جنیفر سندرسون

فصل ۹: رویکردی بر تأثیر قلدری در طول فرایند زندگی..... ۱۷۲
ژاکلین هامل

بخش دوم: نظریه پیشگیری، سیاست گذاری و اجرا

راس هامل و آلن فرانس

فصل ۱۰: چرا دوران جوانی، در زمان بندی، تداوم پیشگیری و مداخلات زودهنگام
کافی نیست؟..... ۲۰۲

آلن هایس

فصل ۱۱: فقر بر روی کودکان: کنترل فلاکت خانواده و ارتقای رشد
کودک از طریق روش های منتهی به پیشگیری..... ۲۲۲

فصل ۱۲: طبقه بندی عمل و خط مشی در پروژه روش های منتهی به پیشگیری
تأملاتی در باب "تأثیر و تداوم"..... ۲۴۲

ماری لیچ، کارین آیسون، کارین ماهونی

فصل ۱۳: نقش فراغت به عنوان یک راه رسیدن به جوانان و پیشگیری از بزهکاری..... ۲۶۵

فصل ۱۴: چالش های تبدیل نظریه به سیاست و عمل معنادار..... ۲۸۷

ربکا دنینگ و راس هامل

فصل ۱۵: کیفیت مراقبت از کودک و تأثیر آن بر مهارت های اجتماعی کودکان در
مناطق محروم استرالیا..... ۳۰۸

کارین آیشمن و دیوید ایوانز

فصل ۱۶: سیاست های ارتقای رفاه کودکان و جوانان در انگلستان..... ۳۲۶
گیلیان پو

فهرست منابع..... ۳۴۷

پیوست: منبع شناسی در حوزه پیشگیری از جرم..... ۳۵۵

پیش‌گفتار مؤلفان

روش‌ها، پیشگیری از جرم: پیوندی دشوار؟

آل فرانس و راس هامل

به گفته ناگین^۱ و ترمبلی^۲ (۲۰۰۵: ۸۷۳)، حداقل ربع قرن است که مطالعه ریشه‌های در حال تکون بزه‌کاری و جرم موضوعی مهم و بحث‌انگیز در جرم‌شناسی است. در حقیقت همان‌طور که این محققان بیان می‌کنند، در این راستا جریان بین‌المللی پژوهش تأیید می‌کند که جرم‌شناسی رشد‌مدار از جایگاه فوق‌العاده‌ای برخوردار است (۲۰۰۵: ۸۷۴). از سال ۱۹۹۰ تاکنون مجله‌های جرم‌شناسی، تقریباً یک‌سوم مقالات خود را به یکی از جنبه‌های جرم‌شناسی رشد‌مدار اختصاص داده‌اند. در حال حاضر مجلات بسیاری وجود دارند که شاید از لحاظ جهت‌گیری نظری و روش‌شناختی از مجله‌های جرم‌شناسی نیز پربارتر بوده و فضای قابل ملاحظه‌ای را به درون‌مایه‌ها و موضوعاتی نظیر تأثیرات سوءاستفاده از کودکان و خشونت خانوادگی، سرپرست تحصیلی کودکان و جوانان، و نیز تأثیر فقر و محرومیت اجتماعی بر رشدی ایجاد شده به سمت بلوغ و شاید هم به سمت جرم، اختصاص داده‌اند.

هدف کتاب حاضر آن است تا از دیدگاه مردم استرالیا و بریتانیا به این دانش روزافزون نگریسته و با روشن‌سازی برخی از مباحث مهم نظری و روش‌شناختی و سیاسی به این مهم بپردازد. طی همایشی که در سپتامبر ۲۰۰۵ به هم‌آوردی دانشجویان حاضر در بریس‌بین برگزار شد، پیش‌نویس تمام فصول ارائه شد. هدف اصلی این همایش که با عنوان روش‌ها و پیشگیری برگزار شد، گفتگو بین محققان پیشگیری، جرم‌شناسی رشد‌مدار، جرم‌شناسانی که تمام طول عمر را مورد بررسی جرم‌شناختی

1. Nagin

2. Tremblay

قرار می‌دهند و کسانی بود که در زمینه شناخت روش‌های ورود به جرم و خروج از آن به تحقیق و پژوهش مشغولند. هدف، شناخت چگونگی اثربخشی پژوهش‌های مربوط به پیشگیری بر پژوهش‌های مربوط به روش‌ها، و کاوش در زمینه کارکردهای پژوهش روش‌ها برای برنامه‌ریزی و سیاست‌های پیشگیری بوده است. در سرتاسر کتاب شش موضوع کلّی به شرح زیر مطرح شده است که حاصل باحثات و مقالات همایش هستند:

- بهبود پایه‌های مفهومی پژوهش در مورد روش‌ها؛
- ژرف‌اندیشی و افزایش گستره تفکر درباره روش‌های استفاده شده در پژوهش روش‌ها و سایر روش‌ها؛
- بررسی پژوهش‌های تجربی جدید درباره روش‌ها و زمینه‌های اجتماعی؛
- به‌کارگیری نتایج حاصل از تفکر در زمینه روش‌ها در طراحی و اجرای اقدامات پیشگیرانه؛

- بررسی مدارک علمی از طریق اقدامات پیشگیرانه؛
- تفکر در زمینه فصل مشترک بین تحقیق، عمل و خط‌مشی.

بازنمود این درون‌مایه‌ها کتاب را به بخش کلّی تقسیم می‌کند. بخش اول مشتمل بر هفت مقاله همایش بوده که قبلاً در مجله جرم‌شناسی استرالیا و نیوزیلند^۱ (۲۰۰۶: مجلد ۳۹ شماره ۳) به چاپ رسیده و به چهار موضوع اول می‌پردازد. دو مقاله دیگر که در این بخش قرار گرفته‌اند تسلسل مشکلاتی خاص در دوران زندگی مورد بررسی قرار داده‌اند (بزه‌دیدگی جنسی و ارباب). بخش دوم مشتمل بر هفت مقاله همایش بوده و از دیدگاه رشد و کل دوره زندگی به سه موضوع دیگر که مربوط به نظریه، خط‌مشی و اجرای پیشگیری است، می‌پردازد. مؤلفان این فصول سعی به دست‌هم داده‌اند تا با کمک درک روش‌ها و نیروهای سیاسی و سازمانی که می‌تواند عمل را تعیین کرده و خط‌مشی عمل را شکل می‌دهند، تدابیر پیشگیرانه را بهبود بخشد.

تأکید میان‌رشته‌ای: همایش بین‌المللی بریس‌بین

این همایش قریب شصت نفر از متخصصان رشته‌های مختلف از جمله انسان‌شناسی، جرم‌شناسی، مطالعات کودکان، آموزش و پرورش، پزشکی اطفال،

روان‌شناسی، علوم سیاسی، بهداشت عمومی، خدمات اجتماعی و نظم اجتماعی، جامعه‌شناسی و آمار را از شماری از کشورها گرد هم آورد. این ترکیب میان‌رشته‌ای به عمد صورت گرفته است، زیرا همان‌طور که در فصل اول ذکر خواهد شد، به‌طور کلی تحقیق بر روی روش‌ها از کار نظری و تجربه در زمینه مطالعات جریان زندگی و علوم پرورشی شامل روان‌شناسی رشد، روان‌شناسی و جامعه‌شناسی طول عمر، پژوهش تاریخ زندگی و مطالعات چرخه زندگی بهره می‌گیرد.

طی دهه اخیر جرم‌شناسی کمک‌های شایانی در این زمینه کرده است و شاید بتوان به راستی آن را به عنوان الگویی برای برخی از این رشته‌ها در راستای کمک به چگونگی اجتناب از جرم در برجسته در نظریه طول عمر و روش‌های تحقیق در نظر گرفت. برای مثال، منظور افزایش گستره موضوعاتی که در پژوهش روانی به آنها پرداخته شده است، بخش‌های سوادآموزی باید نگاهی به پژوهش‌های طولی جرم‌شناسی و علوم دماغی داشته باشند (واندر استای، ۲۰۰۶). علی‌رغم این مسئله، در مقایسه با رشته‌های دیگر، جرم‌شناسی چندان وسیع نیست؛ که این بازتاب نگاه تخصصی این رشته است. می‌توانست با پیوند با پژوهش هم‌ریشه این گره، کدام یک از مشکلاتی که در حال حاضر ذهن جرم‌شناسان را به خود مشغول کرده است باز خواهد شد؛ معضلاتی چون نقش و تأثیر حوادث زندگی در جریان زندگی، نظریه‌پردازی در زمینه مسائل اجتماعی و عاملیت انسانی، میزان قابلیت‌های بین‌تداوم یا عدم تداوم رفتارهای ضداجتماعی از دوران کودکی تا بزرگسالی و ریشه‌ها و پیامدهای جرم، خشونت و دیگر رفتارهای معضل‌ساز (فارینگتون، ۲۰۰۵؛ سامسون، ۲۰۰۵).

بخشی از سرمایه‌گذاری همایش توسط شبکه پژوهش‌های میان‌رشته‌ای بریتانیا (روش‌های ورود به جرم و خروج از آن) که توسط شورای پژوهش اجتماعی و اقتصادی^۱ تأمین اعتبار می‌شود و شماری از سخنرانانی تأمین شد که از طریق این شبکه درباره پژوهش خود صحبت کردند. سایر سخنرانان، اعضای همایش انگیزی رشدمدار از جرم در استرالیا بودند؛ این همایش ائتلافی میان‌رشته‌ای بود که گزارش سال ۱۹۹۹ دولت مرکزی درباره روش‌های پیشگیری، رویکرد اقدامات اولیه و رو به رشد نسبت به جرم در استرالیا را به رشته تحریر درآورد. برخی سخنرانان در هیچ‌یک

از این گروه‌ها عضویت نداشتند و مقالاتی را از دیدگاه خودشان و دیگر رشته‌ها ارائه دادند. این دیدگاه میان‌رشته‌ای در سراسر این کتاب و در تمام بحث‌های مربوط به روش‌ها و پیشگیری حفظ شده است.

برای مثال، جرم‌شناسی قویاً تحت تأثیر روان‌شناسی بوده است (گارلند، ۲۰۰۲)؛ اما این تأثیر از نوعی روان‌شناسی سرچشمه گرفته است که به قیمت تأثیرات بیرونی، ناپیچانگی مرکزی را برای پیشرفت (تغییرات) فردی در نظر می‌گیرد. ژاکلین گودنو^۱ و بیت لایرس^۲ که هر دو روان‌شناسان رشد هستند، در فصل مربوط به خویش دیدگاه روش را مورد بحث قرار داده و سؤالات مهمی را دربارهٔ زمینه‌های اجتماعی مطرح می‌کنند که چگونه بر زندگی افراد و ماهیت تعامل محیط با فرد در طول زندگی کمک می‌کند. مایک در مقاله خود بیشتر با استفاده از منابع جامعه‌شناسی، به ویژه از آثار نویسندگانی چون لایرس و وین (۱۹۹۱) به مسئله روش‌ها پرداخته‌ایم؛ با این استدلال که بیشتر بحث‌ها در این زمینه از نظر نظری بهره می‌گیرد که توضیحاتی دربارهٔ رفتارهای جوانان با تأکید بر فرهنگ در حاشیه می‌دهد. دان وزربرن^۳ دوره‌دیدهٔ روان‌شناسی بالینی، از دیدگاهی متفاوت توانایی را در شرح نرخ ارتکاب جرم در میان نوجوانان و جوانان در سطح انبوه با استفاده از ساختارهای جامعه‌شناختی کنترل اجتماعی غیررسمی همانند اثربخشی جمعی مورد بحث قرار می‌دهد. او و برانوین لیند^۴ بیان می‌دارند مدارک زیادی دال بر تأیید این فرایند کلیدی در سطح فردی وجود دارند که فقر بر روی توانایی خانواده‌ها و والدین در تأمین محیط پسران نیز پشتیبان برای کودکانشان تأثیرات فزاینده‌ای دارد.

بینش‌های جدید تنها از بحث‌های مطرح شده در بین روان‌شناسان و جامعه‌شناسان برنخواسته است. لیندا کالول و اد اسمیت، که در خصوص تفاوت فراغت مطالعه کرده‌اند، از مباحث اخیر رشته خود و همچنین از داده‌های خود، در باب تفاوت میزان اهمیت اوقات فراغت و نظریه‌پردازی آن در دیدگاه جرائم جوانان در حال حاضر بهره جسته‌اند. مقالات شبکهٔ ESRC^۵ بر وجود ارتباط میان انسان‌شناسی اجتماعی و

1. Jacqueline Goodnow

2. Jeanette Lawrence

3. Don Weatherburn

4. Bronwyn Lind

5. ESRC Network

مطالعات فرهنگی برای افزایش درک خواننده از روش‌ها و دوری از جرم بسیار تأکید دارند. برای نمونه، هازل کمشیل^۱ و همکارانش با استفاده از اثر لاپتون^۲ (۱۹۹۹)، و کی هاو^۳ با استفاده از آثار داگلاس^۴ (۱۹۶۶) و بارتز^۵ (۲۰۰۰) سعی بر آن داشتند تا نشان دهند چگونه درک رویه فرهنگی موجود می‌تواند دانش قابل ملاحظه‌ای را به درک ما از فرایندهای اجتماعی بیفزاید. به عنوان آخرین نمونه، ماری لیچ^۶، مددکار اجتماعی به هم‌اام همکاران خود از این زمینه‌های متعدد به عنوان یادگیری سازمانی، مدیریت دانش و نوم سلی و تلفیقی استفاده کرده تا چگونگی تبدیل دانش حاصل از پروژه رشد جامعه محور را به رویه‌ای روزانه و معمول بررسی کند.

ایجاد تعالی بین تحقیق درباره روش‌ها و پیشگیری

همان‌طور که قبلاً بیان شد، در همایش بریس‌بین بسیار تلاش شد تا بین کسانی که در زمینه روش‌ها به پیشگامی مشغولند و آنهایی که در زمینه پیشگیری به تحقیق و تفحص می‌پردازند گفت‌وگویی حاصل آید. علی‌رغم آن، به نظر می‌رسد کسانی که در زمینه روش‌ها به تحقیق می‌روند، به جرم‌شناسان رشدمدار (توجه چندانی به پیشگیری نداشته‌اند. در اغلب آثار حجم مطالعات جرم‌شناسی، اشارات پیشنهادی اندکی برای پیشگیری وجود دارد و در بیشتر حالات فقط به ذکر فهرستی از عوامل مخاطره‌آمیز بسنده شده است (فارینگتون، ۲۰۰۲: ۱۷۵). به عنوان نمونه، لوبر^۷ و همکارانش (۲۰۰۳: ۱۳۱) در فصل خویش در زمینه پیشگیری از ارتکاب جرم توسط مردان، مطالعه جوانان پیتسبرگ^۸، تنها در آخرین جمع‌آوری مقاله خود بیان می‌دارند که یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های آینده، عملی کردن یافته‌های پژوهش است. این چالش‌ها شامل ارائه اطلاعات مناسب برای اقدامات پیشگیرانه هستند.

به همان ترتیب، در آثار بزرگ جریان زندگی نیز، حداقل در سطح آکادمیک، کمتر توجهی به پیشگیری و اقدام به موقع می‌شود. برای مثال، کتاب راهنمای جریان زندگی

1. Hazel Kemshall
2. Lupton
3. Kaye Haw
4. Douglas
5. Barthes
6. Marie Leech
7. Loeber
8. Pittsburgh

(مورتیمر و شاناهان، ۲۰۰۴) که مشتمل بر ۷۲۸ صفحه است هیچ ارجاعی به این عبارات نداشته و در هیچ یک از سی و چهار فصل این کتاب اشاره‌ای به آنها نشده است. در واقع در این کتاب اطلاعات زیادی ارائه شده که می‌تواند در راه تفکر پیشگیرانه به ویژه مباحث مربوط به دوری از جرم (سامپسون و لایب، ۲۰۰۴؛ آگین و ماسوگلیا، ۲۰۰۴) و بحث کانون اجتماعی به عنوان مفهومی واحد برای درک روابط میان وضعیت اقتصادی-اجتماعی و سلامت در طول زندگی مورد استفاده قرار گیرد (بریتان و دیگران، ۲۰۰۴). با وجود این، این مطالب باید توسط خواننده‌ای دقیق و نکته‌سنج تفصیل شوند.

در چند مورد می‌توان فراوانی انجام گرفت تا نویسندگان حاضر در این همایش، کاربردها، اشکالات، آثارشان درباره پیشگیری را به نگارش درآورند، اما در واقع افراد انگشت‌شماری توانسته‌اند طبق مطلب را ادا کنند. اکثر مقالات بخش اول این کتاب تا حد زیادی بر روی پیام‌ها، تجربیات و نظری ناشی از روش‌های ورود به جرم و خروج از آن تمرکز داشته‌اند. علی‌رغم ادبی مذکور، تمام مقالات بینش‌های ارزشمندی را در مورد نتایج مورد نیاز برای طراحی برنامه‌های آینده پیشگیری ارائه کردند. از طریق توضیح توأم با مثال، نظرات پیشنهادی مشخص گودنو برای شرح زمینه‌های اجتماعی، مفاهیم پیشگیرانه مهمی دربرداشته است برای مثال با توجه به این مسئله که در جریان زندگی چه زمانی باید اقدام کرد، ضمن محدود کردن تمرکز به سمت سال‌های اولیه، دیدگاه محدودی از تأثیرات زمینه‌ای در طول زندگی به دست خواهد آمد. آلن هیس^۱ در بخش دوم در مفهومی سیاسی و تاریخی به تفصیل به این موضوع پرداخته است. به طور مشابه، بحث ژاکلین گودنو در مورد زمینه، به عنوان روش‌ها، فرصت‌ها، بسیار مهم خواهد بود چرا که به تدابیر پیشگیرانه‌ای نظیر ایجاد فرصت برای جوانان محروم و حفظ آنها اشاره دارد و البته ما نیز تا حدی در فصل خود به این مسئله پرداخته‌ایم. برکردن خلأ بین پژوهش درباره روش‌ها و پیشگیری مشکل تک‌بعدی نیست. اگر محققان روش‌ها، مشکلات پیشگیری را به عنوان اندیشه‌ای در نظر بگیرند که در وهله دوم باید به آن فکر کرد، محققان پیشگیری نیز به‌طور کلی در جهت جذب آثار مکتوب در زمینه روش‌ها و نظریه‌پردازی فرایند پیشگیری در سابه یافته‌های جدید پیشرفت

جریان زندگی، اقدامی جدی را انجام نداده‌اند. بیشتر کار مربوط به پیشگیری، مأموریتی و معطوف به فرایندهای تخصصی است که به حل مجموعه‌ای از معضلات می‌پردازد. زمانی که لزوم پیشگیری توسط اسناد و مدارکی روشن می‌شود، آنچه ظاهر می‌شود مدلی ساده است که معضلات اجتماعی را به خطر و حمایت مرتبط می‌کند و به فرایندهای پیچیده‌ای که زیربنای این روابط آماری به ظاهر ساده قرار گرفته است، کمتر توجه می‌کند.

پیشگیری

طی دو دهه اخیر جرم‌شناسی رشدمدار و موضوعات مربوط به جریان زندگی، شامل پیشگیری، رشدمدار، در آثار جرم‌شناسان استرالیایی و نیوزیلندی به اندازه‌ی آثار جرم‌شناسان آمریکایی شمالی برجسته نبوده است. در بریتانیا پژوهش درباره روش‌ها غنی‌تر بوده و به‌طور چشم‌ایانی برای ابتکارات دولت در راستای پیشگیری وجود ندارد، اما الگوی پیشگیری - خرد غالب، تقسیمات عمیقی به وجود آورده است. کتاب حاضر در راستای کمک به این امر ارائه شده، که به‌طور ویژه (اما نه اخص) از آثار انجام شده در استرالیا و بریتانیا بهره‌مسته است. امید آن است که پیامدهای سیاسی، روش‌شناسانه و نظری مطروحه بر میزان عمق پژوهش در زمینه روش‌ها و پیشگیری بیفزاید و به همکاری‌های میان‌رشته‌ای مؤثرتری که به ایجاد مدل‌های بهتر برای نظریه و عمل کمک خواهد کرد، منتهی شود.

www.ketab.ir

پیش‌گفتار مترجمان

از پیشگیری کیفرمدار تا پیشگیری رشدمدار

ارتقاء سطح آگاهی و فراهم نمودن زمینه‌های رشد و شکوفایی استعدادهای نهفته آحاد بشر از جمله آرزوها و برنامه‌های مهم کلیه مکاتب الهی، فلسفی و حقوقی است. به عبارات این هدف والا و اولیه، اصلاح و درمان افراد بزهکار، آسیب‌پذیر و یا در معرض انحراف و بزهکاری نیز یکی دیگر از اهداف و اولویت‌های مکاتب فلسفی و اجتماعی است. سارزه با جرم و بزهکاری از ابتدای تاریخ بشر تا چند قرن اخیر، صرفاً براساس مبارزات فیزیکی و تنبیهی بنا شده بود. در شیوه مقابله سنتی با بزهکار فرض بر این بود که سرازه‌های تنوع و عبرت‌انگیز ضرورت دارد تا از طریق ایجاد ترس و وحشت در مرتکبین احتمالی آن، موجب پیشگیری و سرکوب تمایلات مجرمانه مجدد توسط مرتکب یا سایرین شود. از خصوصیات دیگر مبارزه و مقابله سنتی با بزهکاری و پدیده مجرمانه، وصف اکوسیستمی و منفعلانه این اقدامات بوده است. یعنی اینکه جامعه و مدیران آن فقط بعد از ارتکاب جرم در صدد پاسخ‌دهی به پدیده مجرمانه بر می‌آمدند. به بیان دیگر در این شیوه، پاسخ به پدیده مجرمانه اولاً از نظر زمانی منحصر به بعد از ارتکاب جرم بود و ثانیاً صرفاً در قلمرو پاسخ‌های قهری و سرکوب‌کننده محدود می‌شد. براساس برداشتی سطحی و ساده‌انگارانه از مفهوم عدالت، تلقی این بود که بهترین رکن اجرای عدالت و تأمین احساس مردم و جامعه از طریق اجرای کیفر آن‌هم از نوع مجازات قهری، تحقیرآمیز و در جهت افزای تأمین می‌گردد. اگر جرمی بدون واکنش یا مجازات رها می‌شد، تصور این امر به خسارتی جبران‌ناپذیر بر پیکره عدالت وارد شده است. تأکید بر اجرای مجازات به عنوان مهمترین و اساسی‌ترین رکن عدالت در نظر و عمل به مقام و منزلتی رسید که حتی در تئوری‌های رسمی نظام‌های تئوکرات قرون وسطی در اروپا به مجرمین توصیه می‌شد برای پاک شدن، مرتکب و مجرم وظیفه دارد که داوطلب اجرای مجازات شود و از اعمال آن استقبال نماید. همچنین توجه و تأکید بر اقرار و اعتراف به گناه و جرم و اختصاص جایگاه ویژه به آن به عنوان «شاه‌دلیل» در دادرسی کیفری؛ در حقیقت نظریه تکمیلی مجازات محوری عهد باستان تا پایان قرون وسطی محسوب می‌شد. اقرار در

این مشرب فکری از اعتبار ویژه‌ای برخوردار بوده و در اثبات بسیاری جرایم موضوعیت داشته است.

لازم به توضیح است که در شریعت اسلام اولاً اقرار ارزشی مطلق نداشته و طریقت دارد^۱ و اعتبار آن منوط به ایجاد اقناع وجدانی برای قاضی است و ثانیاً اعتراف به گناه باید درونی و موجب توبه نصوح گردد و به هیچ وجه از شرایط و ارکان توبه محسوب نمی‌گردد. شاید بتوان مدعی شد که علت محدودیت تدابیر اجتماعی به اقدامات کنش و اعمال کیفر در پاسخ به پدیده مجرمانه، همین جایگاه مهم مجازات در نظام‌های اجتماعی و نظریه‌های فلسفی و حقوقی بوده است. بدیهی است امروزه کیفر و مجازات‌ها برای بایگاه اولیه خویش را از دست داده‌اند زیرا مهمترین دغدغه نظام‌های اجتماعی پیشگیری در معنای عام آن و اصلاح و درمان مجرمین و بزه‌کاران اجتماعی است. کنش‌های کیفری می‌تواند تحت شرایطی در جهت تأمین اهداف عالی جوامع بشری و حذف تهدیدات مضر و مانع به کار گرفته شود. شرایط و محدودیت‌های استفاده از ابزار مجازات و اعمال کیفر عبارتند از: ۱- مراجعه حداقلی به کیفر در تضمین و تنظیم رفتارهای اجتماعی؛ بر واضح است که یکی از اصول مهم حاکم بر روابط اجتماعی و اعمال حاکمان نظام اسلامی توسل به اصول مهم برائت، اصله الصحه و اصله الاباحه است. مطابق این اصول جز در شرایط خاص و وجود حکم قطعی و یقینی مبنی بر ممنوعیت ارتکاب رفتاری خاص، اصل و فرض بر این است که ارتکاب هر رفتاری مجاز و مباح است و هیچ‌گاه آثار زیانباری علیه دیگران داشت فرض بر این است که لزوماً در قلمرو حقوق کیفری قرار نمی‌گیرد بلکه در وهله اول براساس سایر اصول حقوقی و قانونی باید مورد ارزیابی قرار گیرد. بر همین اساس مراجعه به کیفر و ابزار مجازات جز در موارد استثنایی و با مراجعه قانونی مجاز نیست. ۲- در فرض قرار گرفتن رفتار ارتكابی در قلمرو حقوق کیفری و برخورداری از وصف مجرمانه، توسل به مجازات و کیفر در اولویت اولیه قرار ندارد؛ به هیچ‌یک از بعد از هر واقعه حقوقی قاضی مکلف است ابتدا در جهت اصلاح ذات البین و مصالحه تلاش کند و در صورت ضرورت و اقتضاء به واکنش‌های قهری و کیفری متوسل شود.

۱. برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: آشوری، محمد، آیین دادرسی کیفری، جلد اول و دوم، تهران، انتشارات میزان.

در چارچوب واکنش‌های کیفری نیز در وهله نخست باید به اقدامات غیر قهرآمیز مثلاً تعلیق تعقیب، تعلیق مجازات و سایر واکنش‌های ترکیبی و با رویکرد اصلاح و درمان مراجعه شود. مراجعه به کیفر باید با ملاحظه شرایط ارتکاب جرم، زمان و مکان ارتکاب همچنین توجه به خصوصیات فردی مرتکب و شخصیت و موقعیت بزه دیده، نهایتاً به عنوان امری استثنایی و با رعایت عدالت و انصاف انجام پذیرد. با توجه به تجربه تاریخی بشر در اعمال مجازات‌های سنگین و عدم نتیجه بخشی آن و همچنین با عنایت به اصول حاکم بر حقوق کیفری در عصر امروز ملاحظه می‌شود که مثل و اصطلاح معروف، عقلی و عامیانه «پیشگیری بهتر از درمان است» یا اصطلاح شرعی و فرمایشی «عزم و استقامت» (ع) که می‌فرماید «گناه نکردن بهتر از توبه است» حقیقتی انکارناپذیر و روشن می‌سازد. امروزه پیشگیری در نظام‌های اجتماعی و حقوقی جایگاهی بسیار والا پیدا کرده است. در چند دهه اخیر ابعاد و زوایای گوناگون بحث پیشگیری مورد توجه و نظر واقع شده است. نظریات مختلفی در باب پیشگیری، انواع آن، مراحل پیشگیری و تشکیلات و سازمان‌های متولی پیشگیری مطرح و در معرض نقد و ارزیابی قرار گرفته است.

پیشگیری به عنوان یک رویکرد سیاست جنایی حکیمانه، مفید و موثر در اولویت اول اکثر نظام‌های حقوقی مبتنی بر تدبیر و پژوهش نه تنها در سطح ملی جایگاهی بسیار والا دارد بلکه در سطح فراملی نیز نهادهای بین‌المللی به ویژه سازمان ملل متحد توجه ویژه‌ای را به امر پیشگیری مبذول داشته است و اسناد و راهدادهای متعددی در این موضوع به منظور بیان اصول راهبردی پیشگیری و ارشاد نظام‌های ملی به تصویب رسانده‌اند.

پیشگیری اولیه، پیشگیری ثانویه، پیشگیری ثالث، پیشگیری وضعی یا رفعت مدار، پیشگیری کنشی، پیشگیری واکنشی و پیشگیری رشد مدار از جمله اصطلاحاتی هستند که ضمن بیان انواع پیشگیری و دسته بندی‌های آن در حقیقت درصدد هستند که یک مفهوم جامع از پیشگیری را به عنوان یک امر مطلوب بشر تبیین و منتقل نمایند. رویکردهای جدید جامعه بین‌المللی، نظامها و حاکمیت‌های سیاسی، اجتماعی و ملی به سیاست جنایی مبتنی بر سیاست‌های پیشگیرانه اعم از اینکه حتی با صبغه امنیت مدارانه باشد؛ دلالت بر اهمیت و اولویت سیاست‌های پیشگیرانه و لزوم شناخت ابعاد متنوع و

چند وجهی آن دارد. با پذیرش جایگاه مهم پیشگیری در قلمرو سیاست جنایی باید اذعان داشت که تحقق این آرزو جز از طریق اتخاذ سیاست جنایی پیشگیرانه جامع نگر و چند وجهی مبتنی بر پژوهش‌های علمی، تحقیقی و میدانی بین رشته‌ای ممکن نخواهد بود.

نظر به اینکه موضوع پیشگیری، خشتی کردن تمایلات، عوامل ناهنجاری و کج رفتاریهای ارتكابی از ناحیه انسان است لذا بدون توجه به مفهوم و ابعاد مختلف شخصیت انسان و همچنین نحوه شکل‌گیری رفتار او؛ درک صحیحی از پیشگیری علمی و راهکارهای مؤثر و مفید آن میسر نیست. علاوه بر ضرورت شناخت ابعاد وجهی شخصیت انسان باید توجه داشت که پیشگیری در مفهوم جامع و چند وجهی آن، طیف وسیعی از اقدامات کیفری و غیر کیفری را به منظور مبارزه با عوامل ارتكاب جرم در برمی‌گیرد. لازمه آن مشارکت فعالانه کلیه بخش‌های اجتماعی به منظور تغییر شرایطی است که منجر به ارتكاب جرم یا ناهنجاریها سوق می‌دهد.^۱

با لحاظ تحولات اخیر در سیاست جنایی مشاهده می‌شود که جرم‌شناسی از رویکرد سنتی خود یعنی علل شناسی جرم و کشف روابط علی بین پدیده‌ها به رویکرد جدیدی به نام «بررسی رابطه علی بین عوامل دخیل در وقوع یک جرم» تغییر جهت داده است. تولد جرم‌شناسی در گذشته یک تحول اساسی در تعدیل نظام‌های کیفری و علمی کردن مبارزه با بزهکاری و همچنین تأمین عدالت محسوب می‌شد اما به تدریج بر همگان روشن شد که نگریستن به پدیده مجرمانه و رفتار انسان به هیچ وجه نمی‌تواند منجر به یافتن راه حلی قطعی و مؤثر در پیشگیری یا مبارزه با عوامل بزهکاری تلقی شود. جرم یک رفتار ساده و عقلی نیست بلکه موضوعی است که از طریق فرایندهای تعامل، واکنش اجتماعی و قدرت بر ساخته می‌شود.^۲

۱. برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: نجفی ابرنآبادی، علی حسین، پیشگیری از جرم: از آموزه‌های جرم‌شناسی تا قانونگذاری جرم‌شناختی، در: نجفی ابرنآبادی، علی حسین و شیخ الاسلامی (به کوشش)، مجموعه سخنرانی‌های همایش ملی علمی - کاربردی پیشگیری از وقوع جرم (قوه قضاییه، مشهد، ۱۳ و ۱۴ اسفند ۱۳۸۸)، ناشر: دادسرای عمومی و انقلاب مشهد، جلد اول، چاپ اول، مرداد ۱۳۸۹.

۲. صادقی نسایی، سهیلا و پروین، ستار، جرم بر ساخته ذهنیت، گفتمان و قدرت، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست سال ۱۳، شماره ۳۳، تابستان ۱۳۹۰، صص ۲۲۴ و ۲۲۵.

هر رفتار انسان اعم از اینکه رفتار خردمندانه و عادی باشد یا رفتار ناهنجار، در حقیقت برآیندی از فعل و انفعالات ذهنی انسان است. بنابراین به عنوان مقدمه هر عملکردی، مجموعه‌ای کنش و واکنش در عالم خارج انعکاس می‌یابد که تجزیه و تحلیل واقعی رفتار انسانی نیازمند حداقل شناخت نسبی این فعل و انفعالات ذهنی است. بدیهی است هر گونه فعل و انفعالات ذهنی، به نوبه خود از تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی، قومی، نژادی، روانی و زیستی در سطوح مختلف دلالت دارد. نتیجه آنکه تحلیل پدیده مجرمانه صرفاً براساس عوامل فردی مجرم یا بزه دیده یا عوامل اجتماعی، لزوماً نتایج واقع بینانه‌ای نخواهد داشت؛ بلکه درک موقعیت جرم به معنای وسیع علمی آن به منظور احراز و بررسی رابطه همبستگی بین عوامل انسانی، اجتماعی، برای درک تشکیلاتی دخیل در وقوع جرم ضرورتی اجتناب ناپذیر است. پیچیدگی اخلاقی و روانی و ناهنجاریهای اجتماعی که از یک سو از فعل و انفعالات ذهن پیچیده انسان به عنوان مورد ناشناخته سرچشمه می‌گیرد و از سوی دیگر از عوامل متنوع و گوناگون اجتماعی بهره‌مند شده است؛ نیازمند یک سیاست جنایی حکیمانه، مدیرانه، علمی و چندوجهی است که پیشگیری مبتنی بر کاربردی کردن دانش علمی و استفاده از فن‌آوری‌های پیشرفته‌ای مهمترین محور و رویکرد آن محسوب می‌شود.

دخالت عوامل گوناگون بیرونی و درونی بر روند اسباب جرم و اثربخشی آنها در فرایند ذهنی و عینی رفتار مجرمانه از جمله تقویم اسباب جنایی مرتکب؛ تسهیل فرایند از قوه به فعل درآمدن اراده مجرمانه و شرایط عادی ارتکاب جرم، نیازمند مبارزه‌ای کنشی، مدیرانه و چند وجهی است که از کلیه دستگاه‌های علوم معین، ابزارها و نهادهای اجتماعی بهره‌مند شده است. در این نوع سیاست جنایی علمی و واقع بینانه، ارزش و اعتبار شیوه‌ها و همچنین روش‌های اجرایی کردن ارزیابی و تمرکز با پدیده مجرمانه بیشتر یا حداقل هم سطح نظریات مورد توجه قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه پیشگیری در مفهوم عام کوشش‌های سازمان دهی شده و منظمی است که به دلیل مداخله زودهنگام و زمان بندی شده مشکلات بالقوه و خطرات

۱. برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: نجفی ابرندآبادی، علی حسین، از جرم‌شناسی نظری تا جرم‌شناسی پیشگیری (به مناسبت انتشار نشریه‌ی جرم‌شناسی پیشگیری)، نشریه‌ی جرم‌شناسی پیشگیری (دادگسترس استان خراسان رضوی)، پیش شماره ۱، بهار ۱۳۹۰.

احتمالی را خنثی می‌سازد پیشگیری رشد مدار رویکردی به مراتب بنیادی‌تر است. توجه به ارزش و کرامت ذاتی انسان به عنوان اشرف مخلوقات خداوند متعال و نقش آن در رویکرد سیاست جنایی اسلام شایسته است تا در قلمرو سیاست جنایی، جایگاه ویژه‌ای به پیشگیری رشد مدار، به عنوان مهمترین محور سیاستگذاری‌های تقنینی، قضایی و اجرایی اختصاص یابد.

پیشگیری رشد مدار یعنی توجه به زیر ساخت ها، بسترها و مؤلفه‌هایی که به افراد و جامعه بر قبال پدیده جنایی یا وسوسه‌های بزهکاری مصونیت درونی و ذاتی می‌بخشد. جوهر پیشرفته و صنعتی با گذر از شرایط اجتماعی ساده و ابتدایی و با تکیه بر برنامه ریزی‌های کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، پیشگیری رشد مدار را سرلوحه برنامه ریزی‌های خویش قرار داده‌اند.

دو کشور انگلستان و استرالیا به سبب قرابت فرهنگی و تأسیسات حقوقی در همایشی مشترک که نتایج آن در کتاب حاضر با عنوان «پیشگیری رشد مدار از جرم» ارائه شده است، دوره‌های اجرایی کردن پیشگیری رشد مدار را بسیار هوشمندانه و موثکافانه مورد بررسی قرار داده‌اند. در این مباحث ارزیابی نسبتاً جامعی راجع به سازوکارهای پیشگیری رشد مدار ارائه شده است.

این کتاب مجموعه مقالاتی است که حاصل تحقیقات نظری و میدانی پژوهشگران انگلستان و استرالیا را که طی یک همایش در جاندر در سپتامبر ۲۰۰۵ ارائه شده بود در اختیار عموم قرار داده است. در این مجموعه مباحثی به مباحث نظری و بهره‌مندی از نتایج تحقیقات بین رشته‌ای، روش‌شناسی و چگونگی تعامل بین روش‌های پژوهش به منظور دستیابی به نتایج کاربردی و قابل اعتماد بررسی میزان تأثیر مداخله‌های رشد مدار زود هنگام در ارتقاء سلامت و مهارت‌های اجتماعی و نقش آنها در کاهش بزهکاری در جامعه می‌پردازد. به عنوان مثال نقش مراقبت از کودکان در پنج سال اول زندگی و تأثیر کیفیت آن بر مهارت‌های اجتماعی کودکان و شیوه این تدابیر در محله‌های محروم و نسبتاً محروم استرالیا و انگلستان و بررسی میزان نتایج و آثار رابطه کیفیت مراقبت از کودک با کاهش اختلال اجتماعی و پیشگیری از رفتار مجرمانه نمونه‌ای از تحقیق‌های ارائه شده در این مجموعه می‌باشد.

چگونگی پالایش کردن حجم وسیع اطلاعات و داده‌های تحقیقات متنوع و پراکنده برای عینیت بخشیدن به اقدامات پیشگیرانه و انسجام و هماهنگی در عملکرد از جمله مهمترین اهداف و رویکردهای تحقیقات و مقالات ارائه شده در این کتاب است. تحقیقات انجام شده در صدد است با ارائه راهکاری جهت انسجام و همبستگی بیشتر نهادهای اجتماعی از اتخاذ سیاست‌های متعارض و غفلت از ظرفیت نهادهای هم هدف پیرامون شود. بدون تردید ترجمه این کتاب و ارائه نتایج و دست آوردهای علمی آن که حاصل تحقیقات و پژوهش‌های عینی، کاربردی و غیر ایدئولوژیک دو نظام حقوقی پیشرفته و صاحب سبک دنیا است می‌تواند در دستیابی نظام حقوقی ایران به طراحی الگویی مناسب و منسجم، علمی مفید و نهایتاً موثر و کاربردی در پیشگیری رشدمدار و مبارزه با پدیده‌های مخرب بسیار مفید و سازنده محسوب شود. الگویی که می‌تواند بستری برای ارائه آراء حاکمیت و دولت در راستای مداخلات رشدمدار زود هنگام و نهایتاً ارتقاء سلامت روانی و تقویت مهارت‌های اجتماعی افراد مؤثر باشد. اتخاذ تدابیر مبتنی بر مداخلات زودمدار و زودهنگام موجب تقویت سازگاری اجتماعی و کاهش خطر و احتمال آسیب جرم خواهد شد.

دکتر باقر شاملو (دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی)

مهدی مقیمی (معاونت علمی دانشگاه علوم انتظامی)